

Слободан Антонић*

“ПУТИНИЗАМ” – ИДЕЈА ПАТРИОТСКЕ ЕЛИТЕ

На маргинама књиге
Винка Ђурића, *Путинизам: историја, теорија, пракса*, Београд, ИПС, 2008, стр. 192

Глобализација ствара *транснационалну елиту*. Реч је о елити која није лојална земљи у којој живи, већ наднационалним структурама – економским, политичким, медијским... Припадник те елите осећа се грађанином имагинарног Лондона, Њујорка, или неког другог идеалног светског града имућних, образованих

* Филозофски факултет, Београд

и лепих. Он не жели да зна ни за какву одговорност према националној или локалној заједници. Јер, он је «индивидуум» – хедонистички и материјалистички егоиста. Када припадник такве елите дође на чело националне државе, своју сопствену земљу третира као колонију. Његов снобовски космополитизам, лојалност «светском граду», заправо је служење суровој хијерархији моћи у којој он игра улогу капоа. И он ужива у тој улози, сатирући околне људе, ресурсе и културу¹.

Насупрот таквој елити, стоји *патриотска елита*. Њу чине људи одани својој земљи. Они не мисле да се смисао живота исцрпљује у нагомилавању новца по цену сатирања ближњих. Они не желе да се уздижу на рачун свог народа. Они виде бездушност светских господара и од ње покушавају да сачувају и себе и друге. Они се труде да унапреде своју заједницу и тај труд се одмах види по њеном брзом оздрављењу. Они нису свеци. Али, онолико колико директно не раде против сопственог друштва, оно доживљава процват и за то им је захвално.

«Глобалисти» су, током деведесетих, волели да кажу да таква, посвећена елита не постоји. Она је само «националистичка

1 Види мој текст «Криза демократије и транснационалне елите», *Филозофеме 4: зборник Српског филозофског форума, ур. Никола Кајтез*, стр. 69-87. Нови Сад (2006): СФФ. http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_ant_elite.htm

фантазија», говорили су, «треба да будемо реални» и «прилагодимо се светским трендовима». Али, онда се појавио Путин. Једну земљу, која је била на коленима и коју су светске хијене већ кренуле да распарчавају, он је вратио из мртвих. Показао је да постоји алтернатива. Показао је да се може бити другачији и да се у томе може имати успеха. Зато је постао симбол. И зато га «светске хијене» и њихови локални сатрапи тако жестоко мрзе.

И заиста, како нас подсећа Винко Ђурић у овој занимљивој и инспиративној књизи (39; 90), Русија је, под Јецином и његовом транснационалном елитом, доживела финансијски слом 1998. године. Русија је била толико сатрвена, да је Медлин Олбрајт, исте године, свечано објавила да «Русија слабо и нестручно користи своје природне ресурсе» и позвала «пријатеље Русије» да поводом тога нешто предузму. То је био увод у најозбиљнија разматрања како да се Русији «помогне», тако што ће се распарчати. Предложена је деоба на европски, азијски и сибирски део, при чему би овај последњи био дат «на управу САД». Пол Кенеди је, како наводи Ђурић (94), био нешто милостивији и предложио да се сви Руси једноставно преселе са европске стране Урала, на отприлике петину данашње териорије. Остатак земље прогласио би се «светском баштином» и препустио управи УН. А како су завр-

шавале такве управе, најбоље знамо по случају Косова.

Ђурић пише да су тада патриотски Руси схватили да је ђаво однео шалу. Један део елите је одлучио да нешто предузме. Њен оперативни део налазио се у Федералној служби безбедности. На њеном челу био је Путин. Врх службе је, и у Јељциново време, наставио да негује реализам и патриотизам, које је у КГБ својевремено унео Андропов². Путин је, 1999, извршио својеврсни државни удар, пише Ђурић. Он је Јељцину предочио доказе о криминалном богаћењу његове породице, током Чубајсове приватизације. «Притиснут доказима о својим неделима и могућношћу да заврши пред судом народа», пише Ђурић, «Јељцин пред крај 1999. пристаје да именује Путина за свог наследника. Као саставни део погодбе, Путин је обећао да ће, по пријему председничке функције, потписати указ по коме се Јељцин и његова породица ослобађају од прогона судских и било којих других органа власти» (123). Тако је започео васкрс Русије.

И заиста, Русија је током осам година Путиновог председниковања, доживела привредни процват. Девизне резерве повећане су са 12 на 541 милијарду долара (73; 167); Буџет је удесетостручен (167). БДП је увећан 6,5 пута, **стамбена изградња два, а пољо-**

2 Андропов је био на челу КГБ 1967-1982, а на челу СССР 1982-1984 (Ђурић, 112; 122)

привредна производња три пута (166-7). Установљен је и «стабилизациони фонд», намењен «црним данима», у коме се налази чак 162 милијарде долара (167).

Русија је препорођена и као држава. Одметнуте провинције враћене су под руску власт, осамостаљени губернатори уклоњени, тајкуни умирени и упристојени³. Ред и закон поново су почели да владају у овој великој земљи, а читаво друштво је повратило самопоштовање и самопоуздање. Али, у политици и историји, иза великог успеха увек лежи велика идеја. Зато се поставило питање – дали је оно што су урадили Путин и његова руска елита пуки прагматизам? Или иза тога ипак стоји нека велика идеја?

Начела путинизма

Из Путинових наступа истраживачи су лако реконструисали ту идеју⁴. И Путинови сарадници потрудили су се да уобличе стратешке циљеве и историјску визију Путинове Русије⁵. Тако је настао

3 Види: Драган Петровић, *Русија на почетку 21. века*, «Прометеј», Нови Сад, стр. 282-283.

4 Алексей Чадаев, Путин. Его идеология, Издательство: Европа, Москва 2006; Зоран Милошевић, «Путинизам» – савремена идеологија руске федерације http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_avramovic2.htm

5 Владислав Јурьевич Сурков, Суверенитет – это политический синоним конкурентоспособности, <http://www.nashi.su/announcements/4>

појам *путинизам*. Њиме се означава идеја-водиља савремене руске елите, на чијем челу је Путин. Реконструкцију и објашњење те идеје сада је преузео и Винко Ђурић. И он, попут других истраживача, путинизам види као спој осам начела.

Прво начело путинизма јесте *јака централна власт* (47; 49). Русија је огромна и природним богатствима обдарена земља, са амбициозним непријатељима. Јака власт је јамац јединства земље и њене одбране. Јака власт је и јамац поретка, законитости и друштвене стабилности. Она је најбоља заштита како од сецесионистичких терориста, тако и од спољњег непријатеља. Она је заштита како од корумпиране и самовољне бирократије, тако и од острвљених тајкуна (63).

Али, јака власт не значи ауторитаризам. Јака власт је и те како спојива са демократијом. Но, та демократија је од другачије врсте у односу на «глобалистичку демократију». Ову особену руску верзију демократије путиновци називају *суверена демократија* («суверенная демократия»; 57). Сваки суверенитет аутоматски не значи да се земљом управља демократски. Такође, ни свака демократија не значи да се земљом управља у интересу њеног становништва. У «глобалистичкој демократији», тако, народ бира своје представнике, али они затим спроводе само «упутства» глобалистичких структура – европ-

ских комесара, ММФ-а, Светске банке итд. У таквој, «глобалистичкој» демократији крајњи суверен није народ, већ глобалистичке структуре. У «сувереној демократији», међутим, интерес локалног становништва, тачније. нације и њене културе, јесте врховни интерес. Само је нација крајњи суверен⁶. Путинизам је управо *идеја нације као «демократског суверена»*.

За путиновце, више демократије не значи мање суверености – као код неолибералних извозника демократије, који функционишу по начелу: «ми вама нашу демократију, ви нама вашу сувереност». Истинска демократија заправо је немогућа без елементарне суверености. А «суверена демократија» само је освешћење те једноставне чињенице. Смена власти мора да зависи само од воље домаћег становништва, никако од било ког спољног чиниоца. У том светлу, НВО које су финансиране споља, нису никакав допринос демократији. Оне су пуки страни агенти, који само поткопавају функционисање демократских институција.

Две су реалне претпоставке суверене демократије – способност војне самоодбране и успешна економија. *Војна самосталност* је основни услов одржања суверености. У данашњем свету, нажалост, нема реалног сувере-

нитета без нуклеарног суверенитета. Снага обезбеђује поштовање. А нуклеарна сила јесте главна претпоставка за успешну заштиту од «светских хијена». Тек тако обезбеђена држава може да развија демократију и привреду. «Нуклеарна држава, у преводу на савремени политички језик суверенитета, значи таблу са огласом: 'Продаје се – јефтино!'», кажу путинисти⁷.

Друга претпоставка суверене демократије јесте јака *национална економија*. Нема јаке економије уколико се земља препусти на милост и немилост жрецима неолиберализма. Напротив, предузимљива и патриотска економска елита и независност од ММФ-а, Светске банке и осталих глобалистичких лихварских установа, основна су претпоставка здраве националне економије. Зато је Русија, 5. маја 2008, донела федерални закон којим се ограничава учешће страног капитала у 42 стратешке гране (75). То је део плана о већој ангажованости државе у стратешким привредним гранама (76), као и о државној контроли приватног капитала, страног и домаћег (132). Али, та контрола није подржављење привреде, већ само успостављање више реда, сигурности и законитости у виталним секторима привреде. Као што каже Медведев: «Русији није потребна ни милитаризација ни подржављење економије, већ јој

6 Чадаев, стр. 15; према Милошевић, исто.

7 Милошевић, исто.

је безусловно потребан ред. А тај ред ће осигурати управо држава» (97-98).

Пример увођења реда био је и обрачун са највећим руским тајкуном, Михаилом Ходоровским, 2003. године. Пошто се, као комсомолски функционер, обогатио малверзацијама, он је купио једну државну нафтну компанију (Јуком) по тридесет пута нижој цени од реалне! Затим је ширио своју пословну империју, безобзирно корумпирајући све око себе. Али, то што је постао најбогатији Рус било му је мало. Повезао се са представницима америчког капитала, спремајући се да уз њихову помоћ преузме готово сва сибирска налазишта нафте. Са тим ресурсима, у следећем кораку, Ходоровски је планирао да истакне председничку кандидатуру на изборима 2008, и тако дође у прилику да запоседне и саму руску државу (138-9). Његов план је био, како је објаснио у једном разговору са америчком администрацијом у Вашинготну, у пролеће 2003, да као председник изврши «потпуно нуклеарно разоружање Русије». Он је тада рекао да је, наводно, «доктрина нуклеарног разоружања исцрпљена, а на њено место треба да дође идеологија `новчаног наоружања`»⁸. Американци су били одушевљени Ходоровским, као «новим Горбачовим». Обећали су му сву могућу

новчану, техничку и логистичку помоћ. Убрзо затим, међутим, Ходоровски је ухапшен и осуђен на девет година затвора, «због малверзација и утаје пореза». Његова компанија Јукос прешла је у власништво државног Росњефта. Тако је уклоњена опасност од још једне, можда и коначне «либерално-горбачовљевске реформе» Русије. Јер, после ове «реформе» коју је замислио Ходоровски, Русија не само да више не би била иста. Она сигурно више не би ни постојала!

Пето начело путинизма јесте *напредак за све*, не само за више класе. Путинисти истичу да се успех једне нације не мери величином богатства најимућнијих, већ висином стандарда већине становништва. О томе не морају да воде рачуна приватни предузетници, али о томе мора да мисли држава. Држава мора да обезбеди да природно богатство Русије не доноси корист само уском кругу људи, већ свим Русима. Зато је и уведена стратешка контрола главних енергетских ресурса, са значајним уделом државног власништва. Захваљујући таквој политици, као и општем полету привреде, као што пише Ђурић, «за време Путинове владавине просечна плата запослених у Русији порасла је за девет, а пензије за седам пута» (166). Осим тога, држава је повећала улагање и у друштвени стандард становништва, а нарочито у образовање и здравство. Стога није ни чудо да

8 Станислав Белковски, *Трагедија Владимира Путина*, <http://lenta.ru/articles/2004/01/19/putin/>

се подршка Путину и његовом тиму данас креће око 80 посто (47).

Путину и његовој најближој околини медији из САД и ЕУ штошта замерају. Али, нема пребацивања да су путиновци корумпирани. То је последица чврстог, *традиционалног морала* којег негују Путин и околина. Тај морал је и основна претпоставка патриотизма. Наиме, путинизам подразумева неговање националних моралних вредности, које кажу да је «духовно изнад материјалног, заједничко изнад личног» (114). Путинисти одбијају да прихвате руску инфериорност према «европским» и «америчким вредностима». Они самопоуздано верују у руску културу и руски морал. Уместо неолибералне аморалности, која оправдава сваки егоизам и сваку нељудскост (само ако су «утилитарни»), путинизам истиче традиционалну приврженост ближњима, спремност да се лични интереси подреде заједници и традиционални руски патриотизам. У неговању те високе националне културе, од посебног је значаја улога Цркве. Путин каже: «Вера ми даје морал и преко потребан унутрашњи мир. Ја се лично поносим што припадам Руској православној цркви. То ме обogaђује и ствара везу с мојим народом и његовом културом» (интервју за *Фигаро*, 26. октобар 2000; 133). Верност традицији и моралу за путинисте је основ посвећености заједници. Као што каже Путин «свако доба

има своје војнике од којих све зависи. Они који никада не издају и не продају своју душу истински су руски војници» (155).

Седмо начело путинизма је *квалитетно патриотско образовање*. «Образовање је стварање нације», упозорава један од утицајних «кремаљских идеолога, Владислав Сурков⁹. Квалитетно и патриотско образовање држава треба да обезбеди не само за најшире слојеве становништва. Држава мора да се потруди и да се и национална елита образује у том духу. Тај циљ је могућ само ако су и опште и елитне школе у власништву државе. Путинизам се нарочито противи приватним факултетима, као и «реформи» државних универзитета по болоњском диктату. Путин сматра да се такве «реформе» могу толерисати само у гранама образовања које припремају технички квалификовану радну снагу за потребе тржишта. Када је, међутим, реч о елити која треба да води државу – а она се образује на Правном или Филозофском факултету, као и на хуманистичким, уметничким, војним и полицијским академијама – ту «болоња» нема шта да тражи. «Образовни процес мора се наставити по устаљеном и провереном руском систему» (146)¹⁰.

⁹ Владисла́в Ю́рьевич Сурко́вб Суверенитет – это политический синоним конкурентоспособности, <http://www.nashi.su/announcements/4>

¹⁰ Исто и Милошевић, наведено дело.

Коначно, осмо начело путинизма односи се на спољну политику и оно гласи - *национално, не империјално*. Спољна политика савремене Русије представља отклон у односу на доба комунизма. СССР је желео да буде лидер светске револуције, он је имао светске, империјалне амбиције. Путинисти, напротив, сматрају да савремена Русија треба да се меша у светске послове само ако тиме директно брани њен национални интерес. «Не желимо да понављамо такве грешке у будућности», каже Путин за империјалне амбиције СССР-а. «Не желимо да командујемо другима. Не желимо да будемо суперсила која доминира и намеће одлуке другима. Али, желимо довољно моћи да можемо да штитимо себе и своје интересе» (Путин у интервјуу *Тајму*, 31. децембар 2007; 84; 116). Насупрот, дакле, америчком нелибералном империјализму, који под маском заштите људских права негује «извоз демократије» и интервенционизам, Путинова Русија води дефанзивну и конзервативну спољну политику. Она одбија да расипа националне ресурсе зарад империјалних амбиција или подршке светским маргиналицима и идеалистима. Она је за реалистичку спољну политику, засновану само на узајамности и ускладљивости националних интереса.

Корени путинизма

Ето, тих осам начела јесу основа путинизма. То је садржај велике идеје, која лежи иза успешне Путинове политике, то је добитна формула која је довела до препорода Русије. Западни медији, па донекле и Ђурић, идеју путинизма воле да припишу Суркову, за кога веле да је главни «идеолог Кремља» (47; 57)¹¹. Неки други аутори, попут Зорана Милошевића, као идејне инспираторе путинизма виде филозофа Ивана Иљина (Иван Александрович Иљин, 1883-1954) и историчара Василија Кључевског (Васи́лий О́сипович Ключевский, 1841-1911). Ипак, можда основно надахнуће путиниста ипак долази од Александра Солжењицина (Александр Исаевич Солженицын, 1918-2008). Треба само погледати Солжењицинов есеј из 1994, «Руско питање на крају 20. века»¹², па схватити колико путинизам, у појединим својим деловима, има додирних тачака са оним што је писао овај горостас руске друштвене мисли.

11 Исто и Петар Поповић, «Путинизам», НИИ, 15. јули 2007; http://starisajt.nspm.rs/koment_2007/2007_ppropovic.htm

12 Александар Исаевич Солженицын, «Русский вопрос» к концу XX века, Москва, «Голос», 1995; http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1994/7/solgen.html

Као што скреће пажњу Џорџ Фридман¹³, и Солжењин је одбацивао идеју да је алтернатива комунизму једино секуларни, индивидуалистички либерализам. Солжењин је такође имао визију народне државе у чијем срцу је Руска православна црква, са својом духовношћу, моралом, традицијом и уметношћу. Циљ Русије не би био ни стварање најбогатије државе на свету, нити места апсолутне једнакости, већ уобличавање друштва у коме већина становништва ужива у високој култури и основној материјалној удобности. Русија не би смела да буде држава којом управља тржиште, већ тржиште којим управља држава. Што се односа према иностранству тиче, Русија би увек морала имати довољно самосталне војне моћи да се може заштити - као и свака друга нација, коју похлепне стране силе желе да освоје и преотму јој богатства¹⁴.

За разумевање осмог чиниоца, на коме почива спољна политика данашње Русије, од нарочитог је значаја баш поменути Солжењини есеји¹⁵. У њему Солжењин

цин исцрпно описује све грешке које су руски цареви, а доцније и комунистички лидери, починили мешајући се у светску политику, тачније у ствари које се не тичу руских интереса. У име, најпре, хришћанске, а онда и пролетерске солидарности, Руси су масовно трошили и људе и ресурсе. Резултат је најчешће био тај да је неко други извлачио добит. Рат Николаја с Турском, због терора над тамошњим православним живљем, 1828. године, завршио се независношћу Грчке, од које Русија није имала никакве користи. Ослобођење Грузије и Јерменије било је лепо према тамошњим хришћанима. Али се Русија због тих закавказких земаља уплела у 60-годишњи рат на Кавказу. Слично је било и у многим другим приликама. Док се Русија трудила да помогне Бугарима или Коптима, запостављала је Белорусе и Украјинце. Док је СССР помагао Анголу и Мозамбик, сама Русија је пропадала. «Одржавање велике царевине значи потпомагање пропасти сопственог народа», упозоравао је Солжењин. Крајње је време да Русија почне да гледа себе. Имајући у виду ово историјско искуство, бива јаснија и уздржаност савремене руске спољне политике - укључив и према Србији, уздржаност која је

13 George Friedman, "Solzhenitsyn and the Struggle for Russia's Soul" August 5, 2008; <http://www.nation.com/vfr/archives/011131.html>; делимични српски превод: <http://mightiestofthenine.blogspot.com/search?updated-max=2008-08-08T19%3A04%3A00%2B02%3A00&max-results=20>

14 Friedman, исто.

15 То исто мисли и Џон Лафленд: John

Laughland, "Solzhenitsyn and the Russian Question", <http://www.brusselsjournal.com/node/3448>; српски превод у http://sivisoko.blogspot.com/2008/08/blog-post_12.html

данас већа него што је то била и у царско, и у совјетско време.

Не знамо да ли је Путин, с оловком у руци, читао Солжењицина и у његовом делу налазио стратешке идеје за своју политику. Али, Солжењицин је свакако изражавао онај дух традиционалне Русије, у коме је и сам Путин државнички стасавао. Путин је био најбољи практички израз тог духа, Солжењицин га је најбоље артикулисао. Солжењицин и Путин – то су две велике историјске личности које су, вероватно, кључне за постављање стратешког правца деловања савремене Русије.

Србија нема ни нуклеарно оружје, ни бескрајну територију, као Русија. Зато она не може дословце да преузме путинизам. Али, оно што Србија из искуства руског препорода може да научи јесте колико је важна посвећена, морална и патриотска елита. Ако такву елиту, нажалост, још увек немамо, можда још није касно да коначно почнемо да је стварамо?

